

ПІДСУМКИ ДЕРЖАВНОГО ВІЗИТУ ПРЕЗИДЕНТА КАЗАХСТАНУ КАСИМА-ЖОМАРТА ТОКАЄВА ДО ТУРЕЧЧИНИ 10–11 ТРАВНЯ ПОТОЧНОГО РОКУ

В. Ярмоленко, М. Замікула, центр зовнішньополітичних досліджень НІСД

Розглянуто основні аспекти домовленостей, досягнутих під час державного візиту президента Казахстану К.-Ж. Токаєва до Туреччини 10–11 травня поточного року. Охарактеризовано цілі керівництва Казахстану та влади Туреччини у зв'язку з цією подією.

1. Державний візит президента К.-Ж. Токаєва до Туреччини свідчить про подальшу підтримку багатовекторного курсу зовнішньої політики Казахстану після так званих «січневих подій»¹ поточного року. Візит спрямований на поліпшення позицій Республіки Казахстан, зокрема у діалозі з Росією та Китаєм.
2. Казахстан зацікавлений у подальшому формуванні прагматичних відносин з Туреччиною, які розбудовуються на ідеологічній основі спільної тюркської культурно-історичної та мовної ідентичності.
3. Туреччина розглядає відносини з Казахстаном у контексті посилення свого впливу на міжнародній арені, інтенсифікації процесів тюркської інтеграції та забезпечення власного статусу як ключового транзитера енергоресурсів на європейський ринок. Здобуття зовнішньополітичних успіхів особливо актуальне для турецької влади напередодні президентських та парламентських виборів 2023 р.

10–11 травня поточного року відбувся державний візит президента Республіки Казахстан (РК) Касима-Жомарта Токаєва до Турецької Республіки (ТР). Це стало третім закордонним візитом високого рівня глави РК після «січневих подій» поточного року (у 2022 р. відбулися візити: до Росії – 10–11 лютого, Китаю – 4 лютого). Глава РК Касим-Жомарт Токаєв зустрівся із президентом ТР

¹ Масові заворушення у Казахстані та тимчасове введення на територію цієї держави військ Організації договору про колективну безпеку.

Реджепом Тайїпом Ердоганом у вузькому та розширеному складі делегацій обох держав.

За підсумками зустрічі глав держав підписано Спільну заяву про розширене стратегічне партнерство (далі – Спільна заява), а також 14 міжурядових та міжгалузевих договорів щодо співпраці у сфері **воєнної розвідки**, ЗМІ, інформаційно-телекомунікаційних технологій, обміну митними даними, фітосанітарного контролю, освіти, культури, сільського господарства, навколишнього середовища, молодіжної політики та архівної справи.

Основні тези Спільної заяви:

- поглиблення міждержавних відносин до рівня **«розширеного стратегічного партнерства»**;
- висловлено надію, що ініціатива «Нова Азія», проголошена Туреччиною у 2019 р., надасть додатковий імпульс розширенню стратегічного партнерства між двома державами на основі взаємної вигоди;
- Туреччина підтверджує тверду підтримку широкомасштабних реформ, які проводяться в Казахстані за керівництва президента Касима-Жомарта Токаєва;
- прагнення забезпечити збільшення товарообігу між державами до 10 млрд дол. США;
- розвиток двосторонніх та багатосторонніх відносин у сфері енергетики та видобутку корисних копалин, зокрема щодо використання альтернативних джерел енергії, гібридних технологій та енергозбереження;
- підтверджено зацікавленість у розвитку особливої економічної зони ТУРАНСЕЗ у м. Туркестан (РК)².

К.-Ж. Токаєв підкреслив важливу роль Туреччини для безпеки на Євразійському просторі, а також потенціал для зростання товарообігу між державами і збільшення можливостей для нових інвестицій з боку турецького капіталу. Р. Т. Ердоган наголосив на історико-культурній близькості Казахстану та Туреччини, а також висловив підтримку ініційованим главою РК реформам у рамках концепції «Нового Казахстану»³.

² Қазақстан мен Түркия Президенттері кеңейтілген стратегиялық серіктестік жөнінде мәлімдеме жасады [Президенти Казахстану та Туреччини виступили із заявою щодо розширеного стратегічного партнерства – каз.]. *Kazinform*. 2022. 10 мая. URL: https://www.inform.kz/ru/kazakhstan-men-turkiya-prezidentteri-keneytilgen-strategiyalyk-seriktestik-zhoninde-malimdeme-zhasady_a3931581/amp

³ Касым-Жомарт Токаев и Реджеп Тайип Эрдоган договорились вывести взаимоотношения между Казахстаном и Турцией на уровень расширенного стратегического партнерства / Официальный сайт Президента Республики Казахстан. 10 мая 2022 года. URL: <https://www.akorda.kz/ru/kasym-zhomart-tokaev-i-redzhep-tayip-erdogan-dogovorilis-vyvesti-vzaimootnosheniya-mezhdu-kazahstanom-i-turciy-na-uroven-rasshirennogo-strategicheskogo-partnerstva-1045142>

Основні тези керівників держав за підсумками переговорів, виголошені під час брифінгу.

Р. Т. Ердоган:

- ТР та РК єдині у своїх поглядах щодо вирішення «кризи» в Україні мирними засобами на основі територіальної цілісності України;
- війна в Україні переконує, що важливими є солідарність та співпраця між тюркськими державами як на двосторонньому рівні, так і в рамках Організації тюркських держав⁴.

К.-Ж. Токаєв:

- для РК та ТР важливим є використання потенціалу Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту;
- візит відкриває можливості для подальшого зміцнення співпраці в політичній, торговельно-економічній, інвестиційній, культурно-гуманітарній, військово-технічній сферах;
- реформатування Ради співпраці тюркомовних держав у Організацію співпраці тюркомовних держав стало спільним досягненням та важливим кроком для зміцнення зв'язків;
- Казахстан та Туреччина надають великого значення забезпеченню миру та стабільності на Євразійському просторі; між двома державами встановлено тісну взаємодію на регіональному та міжнародному рівнях⁵.

Під час переговорів та в заявах президентів було помітне апелювання обох лідерів до спільної культурно-історичної та мовної ідентичності. Президент К.-Ж. Токаєв згадав про 70-ту річницю переселення казахів-алтайців, котрі були змушені тікати до Туреччини від загрози переслідування з боку комуністичної влади Китаю, а також важливу роль у цьому процесі тодішнього прем'єр-міністра Туреччини Аднана Мендераса⁶.

⁴ «Türkiye and Kazakhstan are two brotherly countries with long-standing relations» / Presidency of the Republic of Türkiye. 10.05.2022. URL: <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/136834/-turkiye-and-kazakhstan-are-two-brotherly-countries-with-long-standing-relations->

⁵ Касым-Жомарт Токаев и Реджеп Тайип Эрдоган провели брифинг для представителей СМИ / Официальный сайт Президента Республики Казахстан. 11 мая 2022 года. URL: <https://www.akorda.kz/ru/kasym-zhomart-tokayev-i-redzhep-tayip-erdogan-provelibrifing-dlya-predstaviteley-smi-1045955>

⁶ Там само.

Зміцнення відносин з Туреччиною та регіональні виклики для Казахстану

Після масових протестів та внутрішньополітичної дестабілізації на початку поточного року Казахстан активізував зовнішньополітичний курс, який повинен забезпечити внутрішньополітичні реформи в рамках проголошеної президентом К.-Ж. Токаєвим концепції «Нового Казахстану». Нур-Султан намагається збалансувати у цьому контексті відносини з Росією та Китаєм у спосіб розширення співпраці із Туреччиною, що відповідає традиційному курсу «багатовекторності» казахської зовнішньої політики. ТР разом з усіма членами Організації тюркомовних держав одна з перших підтримала дії президента К.-Ж. Токаєва під час «січневих подій» поточного року.

Напередодні візиту президента Казахстану до Туреччини відбулася низка попередніх переговорів на найвищому та міжвідомчому рівнях. Так, робочі візити здійснили заступник міністра національної оборони ТР Мухсін Тере (4 лютого 2022 р.), міністр закордонних справ ТР Мевлют Чавушолу (24 лютого 2022 р.) та віцепрезидент ТР Фуат Октай (4 березня 2022 р.). Також відбулися дві телефонні розмови між главами обох держав (4 квітня та 3 травня поточного року). На Анатолійський дипломатичний форум, що відбувся у турецькому м. Анталія 11–13 березня поточного року, президент Туреччини запросив першого президента РК Н. Назарбаєва, який провів неформальну зустріч з Р. Т. Ердоганом. Серед основних тем розмови були можливості припинення війни Росії проти України.

Казахстан є вразливим до потенційного зовнішнього втручання через ризик повторної внутрішньополітичної дестабілізації та проблеми державних інститутів. Розв'язання РФ повномасштабної війни проти України додатково підірвало довіру керівництва Казахстану до Росії як союзника та гаранта безпеки згідно з Будапештським меморандумом 1994 р. У Казахстані викликає занепокоєння наростання закидів серед представників політичних кіл та ЗМІ Росії щодо «переслідувань» російської мови та російськомовних громадян у РК, скасування воєнного параду 9 травня, а також згадки, зокрема з боку представників Державної думи РФ, щодо прав на «історичні території» на півночі Казахстану.

Окрім того, Росія експлуатує залежність Казахстану (приблизно на 80 %) від російської транзитної інфраструктури для постачання нафти та нафтопродуктів на світові ринки, а також використовує домінуюче положення Москви в ЄАЕС для тиску на сусідню державу. Одним із таких випадків стало призупинення 29 березня поточного року транспортування нафти через трубопровід КТК з терміналу м. Новоросійська (Росія). Формальною причиною російська сторона назвала погіршення погодних умов на Чорному морі. Однак фактично це була спроба не допустити можливе збільшення обсягів постачання нафти до Європи.

У цьому контексті **зміцнення відносин із Туреччиною дає змогу Казахстану:**

- отримати доступ до нових зразків озброєння та модернізувати власний ОПК, зокрема через створення спільних підприємств із турецькими компаніями;
- налагодити альтернативні транспортно-логістичні сполучення та шляхи постачання природних ресурсів з Казахстану до Європи та Близького Сходу в обхід території Росії;
- забезпечити нарощування інвестицій з боку турецького капіталу, а також збільшення власного експорту, що має пом'якшити негативні наслідки для казахської

економіки, спричинені міжнародними санкціями проти Росії, з якою Казахстан пов'язаний у межах зобов'язань на двосторонньому рівні та у рамках ЄАЕС.

Для *Турецької Республіки розвиток відносин із Казахстаном має пріоритетне значення* в контексті подальшої інституалізації процесів тюркської інтеграції. Завдяки географічному розташуванню, ресурсному та економічному потенціалам РК є ключовим гравцем Центральноазійського регіону, без якого тюркські проекти не мають майбутнього. Для Туреччини їхня реалізація є важливою частиною зовнішньої політики, яка здійснюється в рамках курсу Партії справедливості та розвитку щодо посилення ролі держави на міжнародній арені. Питання тюркської взаємодії актуалізується також через внутрішній порядок денний – напередодні виборів 2023 р. чинна влада розглядає успіхи на цьому напрямі як елемент передвиборчої кампанії.

Туреччина завжди обережно взаємодіяла з Центральноазійським регіоном, розуміючи особливі інтереси РФ у ньому. Події в Казахстані на початку 2022 р. сприяли посиленню російського впливу у цій державі, завдавши удару по турецьких інтересах. ТР змушена реагувати на цей виклик та нові умови, які склалися після усунення оточення Назарбаєва від влади в Казахстані. Виконання цього завдання можливе лише через налагодження контактів з чинним керівництвом держави. При цьому російське вторгнення в Україну дає Туреччині певне вікно можливостей, відволікаючи увагу керівництва РФ від центральноазійського напрямку.